

УДК 376.33:159.942(045)

А.А. ІВАХНЕНКО

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті визначено рівень емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку й здійснено порівняння з показниками емоційного благополуччя їх однолітків зі збереженим слухом. Дослідження рівня емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку показало, що більшість дітей (як хлопчиків, так і дівчат) належать до групи недостатньо емоційно благополучних – середній рівень (67,9%) та емоційно неблагополучних – низький рівень (11,9%). Вони відстають за цим показником від своїх однолітків зі збереженим слухом у середньому на 25,81%. Встановлено, що вада слуху негативно впливає на стан емоційного благополуччя дитини і, як наслідок, на її загальний розвиток.

Ключові слова: діти, школа, глухота, емоції, благополуччя, рівень.

Одне з найважливіших завдань корекційної педагогіки – це підвищення ефективності психолого-педагогічного впливу на дітей із психофізичними недоліками, оптимальний розвиток потенційних можливостей їх пізнавальної й мовної діяльності, підготовка до самостійного життя та включення в соціальне середовище повноправними членами суспільства.

Положення про те, що динаміка розвитку дітей з особливими потребами підкоряється загальним законам психічного розвитку, дає підставу для оптимістичної оцінки результатів корекційно-педагогічного впливу, що забезпечує основу для їх соціальної й трудової адаптації.

Під впливом цілеспрямованого навчання та виховання в спеціально організованих умовах, коли використовуються різноманітні коригувальні засоби, діти з порушеннями розвитку дають помітне просування, і це є пріоритетним завданням корекційної педагогіки.

Проблема підвищення ефективності комплексної психолого-педагогічної роботи зі збільшення рівня емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку не втрачає своєї актуальності. Згідно з даними спеціальної психолого-педагогічної літератури, вада слуху призводить до затримки в розвитку емоційної сфери глухих дітей. Численні дослідження вказують на те, що основні напрями в розвитку емоційної сфери глухої дитини ті самі, що й у дитини зі збереженим слухом: і та і інша народжується з готовим механізмом оцінювання значущості зовнішніх впливів, явищ і ситуацій з погляду їх ставлення до життєдіяльності – з емоційним тоном відчуттів. Але вже на першому році життя відчуваються розбіжності між дітьми, що чують, і дітьми з порушенням слуху в розвитку емоцій, і надалі вони тільки збільшуються (Б.Д. Корсунская [2, с. 23], Т.В. Розанова [3] та ін.).

На розвиток емоційної сфери глухих дітей впливають певні несприятливі фактори. Порушення словесного спілкування частково ізолює дитину від оточення, що створює труднощі в засвоєнні соціального досвіду. Глухим дітям не доступна виразна сторона усного мовлення, музики. Відставання в розвитку мови негативно позначається на створенні своїх і чужих

емоційних станів і, як наслідок, спостерігається спрощеність міжособистісних відносин. Обмежений потік зовнішньої інформації через ураження слухової функції спотворює сприйняття її змісту, ускладнює спілкування, ускладнює умови психомоторного розвитку, викликає негативні емоції й стресові переживання (Ж.І. Шиф [4, с. 142], Т.В. Розанова [3]).

У дітей молодшого шкільного віку без порушення слухової функції на початку навчання в школі спостерігається посилення стриманості й усвідомленості в прояві емоцій, підвищення стійкості емоційних станів. Молодші школярі вже вміють управляти своїми настроями, вони більш врівноважені, ніж дошкільники й підлітки. Їм властиві тривалі, стійкі та радісно-бадьорі настрої. Емоційні переживання набувають узагальненого характеру, формуються вищі почуття: пізнавальні, моральні, естетичні.

На думку Б.І. Додонова [1], у молодшому шкільному віці велика роль емоційної діяльності, що безпосередньо пов'язана з навчанням, оскільки "емоційна діяльність полягає в тому, що відображена мозком дійсність зіставляється з відображеними в ній же постійними або тимчасовими програмами життєдіяльності організму й особистості". Саме емоції відображають відповідність або невідповідність дійсності нашим потребам, установкам і прогнозам. Емоції, емоційні переживання впливають на формування й розвиток різних сфер особистості від психомоторної до самосвідомості.

Тому дослідження рівня емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку, а також факторів, які на нього впливають, дасть змогу покращити психоемоційний розвиток глухих учнів молодших класів, що в подальшому буде сприяти інтеграції цих дітей у соціум, поліпшить їх навчальну адаптацію, надасть можливість найбільш повно реалізувати себе як особистість. Саме потреба в цьому й зумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Мета статті – виявити відмінності в рівні емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку та їх однолітків зі збереженим слухом.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати стан проблеми розвитку емоційної сфери глухих дітей у теорії та практиці корекційної роботи; 2) оцінити рівень емоційного благополуччя глухих молодших школярів порівняно з їх однолітками зі збереженим слухом; 3) провести педагогічні спостереження під час проведення експерименту.

Гіпотеза. Знання рівня благополуччя глухих дітей у період навчання в початковій школі зможе розширити уявлення про взаємозв'язок слухової та емоційної сфери у випадках слухової патології. Крім того, виявлені причини емоційного неблагополуччя глухих молодших школярів дадуть змогу вчителям початкових класів, психологам, учителям-дефектологам цілеспрямовано відбирати зміст і визначати характер корекційно-педагогічної роботи із цією категорією учнів, що буде сприяти компенсуванню недостатньо розвинутих функцій, індивідуалізації навчально-виховного процесу й створенню найбільш сприятливих умов для подолання наслідків слухової депривації.

Для проведення дослідження було сформовано: контрольну групу глухих дітей 7–10 років (29 хлопчиків і 34 дівчинки), контрольну групу дітей зі збереженим слухом 7–10 років (65 хлопчиків і 49 дівчаток) й експериментальну групу глухих дітей цієї самої вікової категорії (33 хлопчики і 32 дівчинки). Склад контрольної та експериментальної груп глухих дітей молодшого шкільного віку був максимально наближеним за ступенем порушення слухової функції: втрата слуху становила 75–80 дБ і більше за класифікацією Л.В. Неймана.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань було застосовано теоретичні (вивчення й аналіз науково-методичної літератури, навчальних програм і нормативних документів з навчально-виховної роботи в спеціальній школі, узагальнення психолого-педагогічного досвіду з проблеми дослідження, анкетування) та емпіричні (педагогічні спостереження) методи дослідження.

З метою виявлення основних факторів, що впливають на стан емоційної сфери глухих дітей, які навчаються в спеціальних закладах, ми провели анкетування педагогів, психологів та батьків глухих дітей. Крім того, ми визначали стан емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку та їх однолітків зі збереженою слуховою функцією за допомогою листа для опитування Н. Артюхіної, А. Щетиніної [5].

На сьогодні глуха дитина молодшого шкільного віку виявляється включеною в три основні сфери життєдіяльності:

- життєдіяльність родини;
- життєдіяльність освітньої установи;
- дозвільна діяльність.

У кожній із зазначених сфер життєдіяльності існують зони, що впливають як на позитивний, так і на негативний емоційний розвиток молодших учнів. Аналіз анкетування педагогів, психологів та батьків дав змогу виявити, що негативний емоційний розвиток зумовлений, на їхню думку, такими факторами:

- причини сімейного неблагополуччя соціально-економічного, психолого-педагогічного (внутрішньосімейні відносини й стиль виховання дітей, зокрема неприйняття особливостей розвитку дитини, її дефекту), біологічного (фізичне або психічне нездоров'я батьків) характеру;

- причини неблагополуччя у сфері життєдіяльності освітньої установи: негативне ставлення викладацького складу до учня (як до такого, який відстає, є неблагополучним, безперспективним, важким, незручним тощо); неприйняття школяра в середовищі однолітків; знижена мотивація навчання;

- причини неблагополуччя в дозвільній діяльності: несформовані соціальні навички і її організація. Це зумовлено низкою як об'єктивних (низький рівень розвитку інфраструктури дозвільної діяльності загалом і для глухих дітей зокрема; відсутність кваліфікованих фахівців, що працюють у сфері дозвілля; неадаптованість засобів та методів для проведення різноманітних заходів із цією категорією дітей тощо), так і суб'єктивних причин (пасивне ставлення до проведення власного дозвілля; прагнення до нових яскравих,

гострих відчуттів, які є альтернативою “сірому” життю й конфліктним відносинам у родині, школі; бажання пристати до лідерів, які вносять руйнівний момент у процес саморозвитку особистості; відсутність навичок взаємодії із середовищем дорослих та дітей, які не мають порушень слухової функції).

Для порівняльної оцінки емоційного благополуччя глухих школярів молодшого шкільного віку та школярів зі збереженим слухом використано лист для опитування Н. Артюхіної, А. Щетиніної (оцінювання результатів анкетування в балах). Отримані середні показники подано в таблиці.

Таблиця

**Рівні емоційного благополуччя глухих дітей
молодшого шкільного віку та дітей зі збереженою слуховою функцією
цієї самої вікової категорії, %**

Рівень емоційного благополуччя	Контрол. гр. глухих дітей		Експерим. гр. глухих дітей		Контрол. гр. дітей зі збереженим слухом	
	Хлоп.	Дівч.	Хлоп.	Дівч.	Хлоп.	Дівч.
Високий	19	26,9	12,5	22,7	60	65,3
Середній	66,7	65,4	66,7	72,7	30,8	32,7
Низький	14,3	7,7	20,8	4,6	9,2	2

Порівнюючи показники емоційного благополуччя в глухих дітей контрольної та експериментальної групи, ми не виявили істотних розбіжностей ($t < t_{\alpha}$, при $\alpha = 0,05$). Різниця у вихідних даних становить від 1,6 до 8,5%. Проте результати свідчать, що більшість глухих дітей (як хлопчиків, так і дівчат) належать до групи недостатньо емоційно благополучних (середній рівень). Крім того, простежується погіршення стану емоційного благополуччя з віком. Так, у 7 років середня кількість набраних балів становить 14,6; у 8 років – 14,8; у 9 років – 15,2; у 10 років – 15,7, що вказує на недостатньо позитивний досвід соціально-емоційної адаптації цієї категорії дітей у соціум.

Здійснюючи порівняльну характеристику показників емоційного благополуччя експериментальної групи глухих дітей та їх однолітків зі збереженим слухом, ми виявили суттєву різницю ($P < 0,05$), яка становить від 21,8 до 29,9%. Більшість дітей зі збереженою слуховою функцією перебуває на рівні достатнього емоційного благополуччя (високий рівень). Середня кількість набраних балів становить у 7 років – 11,0; у 8 років – 11,4; у 9 років – 11,0; у 10 років – 11,9.

Що стосується статевих особливостей емоційної сфери, то необхідно зазначити, що показники дівчат усіх трьох груп краще, ніж у хлопців, у середньому на 0,7 бала серед глухих дітей і на 1,1 бала в дітей, які чувають.

Висновки. Таким чином, за результатами нашого дослідження та згідно з даними спеціальної психологічної літератури можна стверджувати, що вада слуху негативно впливає на стан емоційного благополуччя дитини і, як наслідок, на її розвиток як особистості та на її соціальну адаптацію загалом. Але емоційний розвиток дітей з порушенням слуху може успішно здійснюватися завдяки активному включенню в педагогічний процес рухової ігрової

діяльності, розробленої з урахуванням особливостей емоційного розвитку глухих школярів. Крім того, існує необхідність у проведенні подальших наукових досліджень щодо впливу спеціально адаптованих рухливих ігор на стан емоційної сфери глухих дітей початкової ланки навчання.

Список використаної літератури

1. Додонов Б.И. В мире эмоций / Б.И. Додонов. – К. : Политиздат, 1987. – 240 с.
2. Корсунская Б.Д. О семейном воспитании глухого дошкольника / Б.Д. Корсунская // Дефектология. – 1971. – № 2. – С. 23–27.
3. Розанова Т.В. Развитие способностей глухих детей в процессе обучения / Т.В. Розанова. – М. : Педагогика, 1991. – 176 с.
4. Шиф Ж.И. Психологические вопросы обучения аномальных детей / Ж.И. Шиф // Основы обучения аномальных детей. – М., 1965. – С. 139–154.
5. Щетинина А.М. Диагностика социального развития ребенка / А.М. Щетинина. – Великий Новгород : ГУ им. Ярослава Мудрого, 2000. – 88 с.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2013.

Ивахненко А.А. Исследование уровня эмоционального благополучия глухих детей младшего школьного возраста

В статье определяется уровень эмоционального благополучия глухих детей младшего школьного возраста и дается сравнение с показателями эмоционального благополучия их слышащих ровесников. Исследование уровня эмоционального благополучия глухих детей младшего школьного возраста показало, что большинство глухих детей (как мальчиков, так и девочек) принадлежат к группе недостаточно эмоционально благополучных – средний уровень (67,9%) и эмоционально неблагополучных – низкий уровень (11,9%). Они отстают по данному показателю от своих ровесников с сохраненным слухом в среднем на 25,81%. Установлено, что отсутствие слуха отрицательно влияет на состояние эмоционального благополучия ребенка и, как следствие, на его общее развитие.

Ключевые слова: дети, школа, глухота, эмоции, благополучие, уровень.

Ivahnenco A. The study of emotional well-being of deaf children of primary school age

Purpose: determine the level of emotional well-being of deaf children of primary school age and compared with rates of emotional well-being of their hearing peers.

Material: the study involved 242 children 7–10 years, 128 of them deaf.

Results: determining the level of emotional well-being of deaf children of 7–10 years and held comparative analysis with indicators of their peers with hearing conservation, as well holding pedagogical observation. The study of emotional well-being of deaf children of primary school age showed that the vast majority of deaf children, both boys and girls belong to a group of emotionally safe enough – the average level (67,9%) and emotionally dysfunctional – a low level (11,9%). They are lagging behind on this indicator from their peers with hearing preservation on average 25,81%. In addition, there is a deterioration of emotional well-being of deaf children from 7 to 10 years. It should be noted that the indicators of emotional well-being of girls were better than boys on average by 0.7 points among deaf children and by 1.1 points in children with preserved hearing.

Conclusions: the results of our study and according to the special psychological literature can be argued that the defect of hearing negative impact on the emotional well-being of the child and, consequently, its development as a person and his or her social adaptation in general.

Key words: children, school, deafness, emotions, well-being, the level of.